

**DRUŠTVENO-GOSPODARSKI PREDUVJETI RAZVITKA
AGROTURIZMA U ZAGREBAČKOJ ŽUPANIJ¹**

**SOCIO-ECONOMIC PRECONDITIONS FOR DEVELOPING
AGROTOURISM IN ZAGREB COUNTY**

Ramona Franić i Lovorka Cunj

SAŽETAK

Hrvatsku možemo deklarirati kao turističku zemlju koju posjećuju mnogi turisti koji stalno traže nove i drugačije oblike odmora, a Hrvatska im zadnjih godina može ponuditi nešto takvo: agroturizam. Agroturizam je jedan od oblika ruralnog turizma (zeleni ili seoski turizam), koji podrazumijeva boravak turista u seoskoj sredini u kojoj se pružaju mogućnosti za aktivno sudjelovanje u životu i radu na seoskom imanju. Ciljevi ovog rada jesu ustanoviti koji su društveni i gospodarski preduvjeti odlučujući za razvitak agroturizma u Zagrebačkoj županiji, osobito u odnosu na Istarsku županiju, koja prednjači u razvoju agroturističkih aktivnosti. Zagrebačka županija ima vrlo dobar potencijal za razvoj seoskog turizma: osim poljoprivrednih mogućnosti, pogoduje joj geografski položaj, blizina Zagreba i dobra prometna povezanost. Obje županije – Zagrebačka i Istarska – imaju sebi svojstvene prirodne, društvene i kulturne predispozicije za razvoj seoskog turizma, a jedinstvena gastronomska ponuda omogućuje razvitak agroturističke djelatnosti.

Ključne riječi: agroturizam, turizam, poljoprivreda, Zagrebačka županija

ABSTRACT

Croatia can be declared as a tourist country, visited by many tourists constantly searching for new and different forms of entertainment. Now Croatia can offer something new: agrotourism. Agrotourism is a form of rural tourism

¹ Rad je sažeta obrada diplomskog rada Lovorke Cunj: Društveno-gospodarski preduvjeti razvitka agroturizma u Zagrebačkoj županiji. Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 20. prosinca 2005. godine.

(green or village tourism), which means that tourists stay in a rural area where they can actively participate in living and working on a farm. The goals of this study were to determine the social and agricultural preconditions significant for developing agrotourism in Zagreb county, especially in comparison with Istrian county which has developed this activity rather well. Zagreb county has very good potential for rural tourism: together with agricultural potential, it is its geographical position and good road connections. Both regions – Zagreb and Istrian county – have specific natural, social cultural and gastronomic offer preconditions for developing rural tourism.

Key words: agrotourism, tourism, agriculture, Zagreb county

UVOD

Agroturizam se u Europi počeo razvijati pod kraj 20. stoljeća, a posljednjih dvadesetak godina taj oblik turizma proširio se i u našoj zemlji. Bilo je nužno da se nađe način na koji će se oplemeniti poljoprivredna djelatnost i povećati dohodak poljoprivrednicima, te bolje plasirati njihovi proizvodi. Pa, iako se ne može reći da razvoj agroturističke djelatnosti jamči povećanje poljoprivredne proizvodnje unutar agroturističkih gospodarstava (Brščić, 2006), takav oblik turizma ima utjecaja na prodaju poljoprivrednih proizvoda, njihovu promociju, ali i promociju specifičnog seoskog stila života, regije, pa i države.

Hrvatska je zemlja s rijetko očuvanim (zaboravljenim) seoskim (i šire – ruralnim) destinacijama, na selu započinje obnova i prenamjena starih zapuštenih imanja u seoska izletišta, prenočišta, pa i male hotele s nekoliko zvjezdica. Zagrebačka županija ima specifična društveno-gospodarska obilježja koja su omogućila da se u njoj razvije agroturistička djelatnost na obiteljskim gospodarstvima. Porast zanimanja za ovu djelatnost razvija se usporedno s novim modelima i programima za ruralni razvitak koji proizlaze iz reforme poljoprivredne politike, ali i programa u okviru politike razvoja turizma.

U posljednjih nekoliko godina, u okviru mjera hrvatske poljoprivredne politike, osiguravaju se poticajna financijska sredstva za podizanje novih nasada vinograda i voćnjaka. Iako je riječ o mjerama kojima se nastoji unaprijediti domaću poljoprivredu u procesu približavanja Europskoj uniji, pozitivne posljedice se očituju i u okolici, jer uz nove nasade niču i nova izletišta ili osobito zanimljive vinske ceste. Na mnogim imanjima sačuvana je stara

arhitektura koja daje poseban ugođaj posjetiteljima iz urbanih sredina. Pripremaju se jela po starim receptima i na način kao prije sto i više godina. U ponudi su sve bolja vina, razvrstana po sortama s geografskim podrijetlom. Svemu ovome pridonijele su izložbe vinara, uljara, medara, klobučara te pčelara. Ovakve manifestacije dobra su reklama i za agroturizam.

Ciljevi ovog rada jesu ustanoviti koji su društveni i gospodarski preduvjeti odlučujući za razvitak agroturizma u Zagrebačkoj županiji, te usporediti nalaze s postojećim saznanjima, što ćemo testirati usporedbom s Istarskom županijom, koja ima razmjerno razvijenu upravo ovu djelatnost.

METODE RADA

Rezultati brojnih ispitanih sekundarnih izvora analizirani su deskriptivnom i komparativnom analizom, te SWOT analizom kojom smo nastojali sintetizirati prednosti, nedostatke, izgleda i ograničenja za razvitak agroturizma u Zagrebačkoj županiji. Kako bi predodžba bila jasnija, usporedili smo ova obilježja u odnosu na Istarsku županiju. U namjeri da dodatno potvrdimo (ili propitamo) rezultate prijašnjih istraživanja, u posebnom poglavlju dajemo kratak prikaz rezultata intervjua s vlasnikom seoskog imanja u okolini Ivanić Grada koje je već na samom početku svog postojanja postalo omiljena lokacija ljudi iz okolice Zagreba, ali i susjedne Slovenije.

U analizi su korišteni podaci statističke baze i dokumentacija Državnog zavoda za statistiku Republike Hrvatske (Popis stanovništva 2001., Popis poljoprivrede 2003., Statistički ljetopis 2006, Priopćenje 12.1.2.), Ureda za poljoprivredu, ruralni razvitak i šumarstvo Zagrebačke županije, Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva, Instituta za poljoprivredu i turizam u Poreču, te različiti izvori s internet stranica.

ŠTO OBUHVAĆA AGROTURIZAM?

Hrvatsku možemo deklarirati kao turističku zemlju. Kao takvu posjećuju je mnogi turisti (posjetitelji) koji stalno traže nove i drugačije oblike odmora, a Hrvatska im zadnjih godina može ponuditi nešto takvo, agroturizam. Upravo iz razloga što je agroturizam djelatnost novijeg datuma, nije ustanovljena jedinstvena definicija, pa pokušaji odabira pravilne terminologije i definiranja

često izazivaju zbunjenost, osobito u Hrvatskoj. Međutim, unatoč nedostatku službene definicije, istražujući pojam "agroturizam" uvijek ćemo pronaći sljedeće tumačenje: to je alternativan, profinjen (ne-masovan, ne-agresivan i ne-industrijaliziran) oblik turizma koji uvažava ljude i okoliš. To je moderan, ali ujedno i tradicionalni oblik turizma ukorijenjen u lokalnoj zajednici i temeljen na njenim geografskim obilježjima, tradiciji, kulturi i običajima. To je poslovna aktivnost kojoj je cilj ugošćavanje turista u privatnim kućama – uglavnom na farmama/poljoprivrednim gospodarstvima ili u malim hotelima.² Najjednostavnije rečeno, seoski turizam jest oblik ruralnog turizma koji podrazumijeva boravak turista u seoskoj sredini u kojoj se pružaju mogućnosti za aktivno sudjelovanje u životu i radu na seoskom imanju³. Primjerice u Italiji ili Španjolskoj, agroturizam se često razvija u vinorodnim regijama, dok u Americi podrazumijeva svaku farmu otvorenu za posjetitelje barem dio godine: turisti sudjeluju u berbi voća i povrća, jahanju, kušanju meda, uče o vinu, kupuju suvenire na farmama... Agroturizam se razvija u sve važniji sektor turizma, jer ljude sve više zanima kako se proizvodi hrana, tko ju i gdje proizvodi.⁴ Agroturizam je oblik turizma koji kapitalizira ruralnu kulturu kao turističku atrakciju... Ukoliko atrakcije u turističkoj ponudi pridonose poboljšanju dohotka regionalnog stanovništva (poljoprivrednika), agroturizam može promovirati regionalni i ruralni razvitak.⁵ Može se definirati kao svaka poslovna aktivnost koju vodi farmer/poljoprivrednik u svrhu uživanja ili obrazovanja posjetitelja, promoviranja proizvoda s poljoprivrednog gospodarstva i stvaranja dodatnog poljoprivrednog dohotka.⁶

Poseban oblik turističke ponude je i *ekoturizam*, Iako bi, po prirodi stvari, ekoturizam trebao biti obilježje svih oblika turizma, ipak, ekoturizam je samo jedan od oblika ruralnog turizma koji može u pojedinim slučajevima biti izjednačen s agroturizmom (po nekima, agroturizam je izravna ekspanzija ekoturizma, kojom se potiče posjetitelje da iskuse poljoprivredni način života)⁷. Drugim riječima, agroturističko gospodarstvo može nuditi oblik agroturizma i

² Izvori: http://www.winpeace.net/agro_tourism.htm;
<http://www.uky.edu/Kaleidoscope/fall2003/summer/page2.htm>

³ Izvor: <http://www.mycroatia.co.uk/glossary.htm>

⁴ Izvor: <http://en.wikipedia.org/wiki/Agrotourism>

⁵ Izvor: http://www.gtz.de/agrobiodiv/download/agrotourismus_engl.pdf

⁶ Izvor: http://discoverypark.e-enterprise.purdue.edu/wps/portal/_s.155/4473

⁷ Izvor: <http://www.ecotourdirectory.com/agrotourism.htm>

ekoturizma ukoliko posluje na načelima ekološke poljoprivredne proizvodnje i nudi dodatne turističke aktivnosti u svom gospodarstvu (Brščić, 2005). Štoviše, prema Strategiji razvoja hrvatskog turizma do 2010. godine⁸, "koncept seoskog turizma... podrazumijeva... ponudu ekološki proizvedene hrane...".

STANJE AGROTURIZMA U HRVATSKOJ

U Hrvatskoj se, prema Zakonu o turističkoj djelatnosti (NN 8/96, čl. 61), agroturizam definira kao djelatnost pružanja ugostiteljskih usluga agroturističkih gospodarstava ili pak kao boravak turista u domaćinstvu koje je organizirano kao turističko seljačko gospodarstvo radi odmora ili rekreacije. U novom Zakonu o pružanju usluga u turizmu (NN 68/07), u čl. 49 definiraju se turističke usluge u obiteljskom poljoprivrednom gospodarstvu (OPG-u): to su poljoprivredne, šumarske i slične aktivnosti vezane za to gospodarstvo. S obzirom da je hrana važan element turističke ponude na agroturističkim gospodarstvima, pripremanje hrane i pružanje usluga prehrane, pripremanje i posluživanje pića, kao i pružanje usluga smještaja regulirani su Zakonom o ugostiteljskoj djelatnosti (NN 49/03, 117/03, 42/05, 138/06) i pripadajućim Pravilnikom o pružanju ugostiteljskih usluga u seljačkom domaćinstvu (NN 22/96, 47/97, 25/99, 117/03, 196/03).

U praksi, agroturističko gospodarstvo može nuditi usluge spavanja i prehrane, različite oblike razonode (npr. jahanje, vožnja biciklom, vožnja na sijenu, spavanje na sijenu i sl.), prodaju vlastitih poljoprivrednih proizvoda, mogućnost sudjelovanja u raznim poslovima koje vlasnici obavljaju na svom imanju (hranjenje stoke, berba poljoprivrednih proizvoda, pripremanje domaće hrane i sl.). Na gospodarstvu se mogu ponuditi poljoprivredni proizvodi proizvedeni na tome, ali i na drugom poljoprivrednom gospodarstvu upisanom u Upisnik poljoprivrednih gospodarstava s kojim domaćinstvo zaključi ugovor o razmjeni proizvoda, no s područja iste županije, te ostali proizvodi kao što su: gljive, samoniklo bilje, puževi, šumski plodovi, morski plodovi, divljač, koje jedan od članova domaćinstva ubere, odnosno ulovi, sukladno posebnim propisima iz područja zaštite prirode, poljoprivrede, lovstva i ribarstva. Organizirane aktivnosti i javno zanimanje za agroturizam započinju 1990-tih

⁸ Izvor: <http://www.mmtp.hr/UserDocsImages/Strategija%20hrvatskog%20turizma%20-%20finalna%20verzija.pdf>

godina kada su Savez seljaka Hrvatske, Institut za turizam i tvrtka Hrvatski farmer d.o.o. postavili početne osnove koje definiraju bavljenje seoskim turizmom u Hrvatskoj. Za razvoj upravo tog oblika turizma zaslužne su i društveno–ekonomske promjene na hrvatskom selu nastale kao posljedice povijesnih događaja, demografsko jačanje sela, infrastrukturne pogodnosti, moderan način života mlađeg naraštaja potreba življenja u zdravom okolišu i uzgoj zdrave hrane.

Najznačajniji oblik ruralnog turizma u Hrvatskoj je upravo turizam na OPG-ima, a u najvećoj je mjeri razvijen u Istarskoj županiji, koja je ujedno i najrazvijenija turistička regija. Veliku ulogu u razvoju agroturizma u Istarskoj županiji imala je Turistička zajednica Istarske županije, a uz potpore financijske prirode, razvoju ovog oblika turizma pridonijele su i različite promocijske aktivnosti (katalog, web stranica, sajmovi i prezentacije). Dobri su preduvjeti, pa i rezultati u Dubrovačko-neretvanskoj županiji, gdje su prirodni preduvjeti idilični (mir i tišina, klima, mogućnosti za razvoj poljoprivrede i proizvodnje "zdrave hrane"...), te očuvana kulturna baština kao još jedan od čimbenika za razvoj agroturizma. Istraživanja su pokazala da uz takve prirodne i kulturne preduvjete, ali i tradiciju turističke djelatnosti na tom području, uvođenje dodatne turističke ponude na OPG-ima može znatno pridonijeti poljoprivrednom dohotku (Franić i Grgić, 2002).

Naravno, pri samome vrhu je i Zagrebačka županija koja predstavlja cjelogodišnju izletničko-rekreacijsku destinaciju, ali nudi i razne druge oblike turizma zdravstvene, religiozne i sportske prirode. Prednost joj je geografski položaj u koji spada i neposredna blizina Zagreba i susjedne Slovenije. To je jedna od rijetkih županija koja u svojim planovima gospodarskog razvitka uključuje agroturizam kao poslovnu aktivnost u ruralnim područjima, a ima i poseban program kreditiranja seljačkih gospodarstava, što je ujedno i poticaj za razvitak agroturizma upravo u ovoj županiji. Razvoj agroturizma na razini cijele zemlje potiču resorna ministarstva i Hrvatska gospodarska komora.

REZULTATI I RASPRAVA

Osnovna prirodna, društvena i gospodarska obilježja Zagrebačke županije

Prema službenom administrativnom uređenju (Zakonom o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj, NN 10/97 i naknadnim izmjenama i dopunama), danas se u sastavu Zagrebačke županije nalazi 8 gradova i 26 općina (RH-ZGŽ, 2006). Županija je smještena u središnjem dijelu Hrvatske, okružujući s istočne, južne i zapadne strane grad Zagreb, a zbog prirodnih obilježja mnogi će reći da je zeleni prsten Zagreba, sastavljen od mozaika šumovitog Žumberačkog gorja i Medvednice, brežuljaka Zagorja, Prigorja i Plešivice, te ravnice Turopolja, Posavine, Moslavine i Pokuplja. S površinom od nešto više od 3.058 km², jedna je od prostorno većih županija u Hrvatskoj (udio 5,4%): tu ćemo naći vinograde, ribnjake, termalne vode, šume, planinski i močvarni prostor, krški fenomen, te veliko bogatstvo flore i faune. Upravo ta prirodna bogatstva dobar su temelj za razvoj ruralnog, seoskog i agroturizma. Stare vinske klijeti i podrumi, gostoprinstvo i običaji lokalnih ljudi mnogima će biti posebna atrakcija. Zagrebačkoj županiji ne nedostaje ni kulturne i crkvene baštine, a ima i svoju bogatu povijest i tradiciju, brojni poznati dvorci se nalaze upravo u ovoj županiji.

Tablica 1 Osnovni podaci o stanovništvu Zagrebačke županije

Table 1 Basic data on the population of Zagreb county

	Ukupan broj stanovnika ¹	Broj poljopriv. stanov. ¹	Udio poljopriv. stanov. u ukupnom (%)	Broj kućanstava ¹	Poljoprivr. kućanstva ²	Udio poljopriv. kućan. u ukupnom broju (%)
Republika Hrvatska	4.437.460	246.089	5,5	1.477.377	448.532	30,4
Zagrebačka županija	309.696	20.694	6,7	94.274	38.283	40,6
Udio ZGŽ u RH %	7,0	8,4	-	6,4	8,5	-

Izvor: ¹DZS, Popis stanovništva 2001.; ² DZS Popis poljoprivrede 2003.

Prema podacima Popisa stanovništva 2001., u Zagrebačkoj županiji živi nešto manje od 310 tisuća stanovnika, što je oko 7% od ukupnog stanovništva Hrvatske. Prognoze govore kako bi u Županiji do 2015. godine moglo živjeti oko 340 tisuća stanovnika (RH-ZGŽ, 2006). No, unatoč optimističkoj prognozi, danas pojedini dijelovi, posebice područja oko Žumberka gube stanovništvo, tim više što su udaljenija od središta Županije i samog grada Zagreba. Taj je kraj, naprotiv, vrlo pogodan i popularan za razvoj seoskog turizma.

U Županiji velik broj obitelji posjeduje vlastito poljoprivredno imanje, a u poljoprivrednim kućanstvima, prosječne korištene površine oko 2 ha, živi više od 43% stanovnika, čime su izravno ili neizravno povezani uz poljoprivrednu djelatnost. Štoviše, velik udio kućanstava ostvaruje prihode isključivo iz te djelatnosti. U poljoprivrednim kućanstvima je najbrojnije stanovništvo u dobnim skupinama do 25 (26,5%) i iznad 64 godine (19,8), uz nešto veći udio ženskih članova (oko 51%). S obzirom na činjenicu da se mlada populacija zbog školovanja manje bavi poljoprivredom, kao i da je u Zagrebačkoj županiji ženska populacija slabije obrazovana (48,3% žena starijih od 15 godina ima obrazovanje na razini osnovnog ili čak niže od toga, Popis stanovništva 2001.), ovi podaci nisu osobito ohrabrujući za razvoj poljoprivrede, ali ni djelatnosti poput pružanja dodatnih turističkih usluga. U poljoprivrednim kućanstvima najveći dio članova (63,6%) se u radu oslanja samo na praktično iskustvo (Tablica 2).

Tablica 2. Broj članova kućanstva starijih od 15 godina prema poljoprivrednom obrazovanju

Table 2. Number of household members over 15 according to education

	Praktično iskustvo	Tečaj	Trogodišnja srednja škola	Četverogod. srednja škola	Visoka škola ili fakultet
Republika Hrvatska	969.753	2.480	3.541	8.864	3.905
Zagrebačka županija	85.458	252	193	499	283

Izvor: DZS Popis poljoprivrede 2003. godine.

Najznačajnije gospodarske djelatnosti u Županiji su drvoprerađivačka djelatnost, prerađa voća i povrća, metaloprerađivačka djelatnost, obrada

mineralnih sirovina, prijevozništvo, trgovina na veliko, crpljenje i distribucija pitke vode, lovni i seoski turizam, obrtništvo. Prosječni bruto društveni proizvod (BDP) u Hrvatskoj 2003. je godine iznosio 7.732 USD po stanovniku, a iznad tog prosjeka BDP je te godine bio veći samo u Istarskoj i Zagrebačkoj županiji. Na žalost, već za iduću godinu podaci službene statistike govore kako je Zagrebačka županija tek na oko tri četvrtine državnog prosjeka. Poljoprivreda, lov, šumarstvo i ribarstvo sudjeluju u ostvarivanju ukupne bruto dodane vrijednosti (BDV) s oko 11%, što je više od prosjeka za Hrvatsku (oko 7%) – Tablica 3.

Tablica 3 Osnovna gospodarska obilježja Zagrebačke županije

Table 3 Main agricultural characteristics of Zagreb county

Obilježje	BDP, 2004. g. mil. kn ¹	BDP po stanovniku 2004. g., kn ¹	BDP od poljoprivrede, lova, šumarstva i ribarstva 2004. g. ¹	Poljoprivred. kućanstva s dopunskim djelatnostima: turizam, smještaj i dr. ²	Udio 5 u ukupnom broju poljoprivred. kućanstava	Dolasci turista 2005. g. ³
1	2	3	4	5	6	7
Republika Hrvatska	214.983	48.426	13.991	4.506	1,0	9.995.070
Zagrebačka županija	11.532	36.200	1.179	24	0,0	29.852
Udio ZGŽ u RH (%)	5,4	74,8% prosjeaka RH	8,4	0,5	-	0,3

Izvor: ¹DZS, Priopćenje 2007. br. 12.1.2.; ²Popis poljoprivrede 2003.; ³Statističke informacije 2007.

Zagrebačka županija se ne ističe osobito ni po broju kućanstava koja se bave dopunskim djelatnostima u području turizma, međutim, ukoliko se njima pribroje kućanstva u kojima se razvija obrt (njih 40) i prerada poljoprivrednih proizvoda (njih 600), stvara se osnovica na kojoj se može planirati razvitak i agroturističkih aktivnosti.

Poljoprivreda u Zagrebačkoj županiji

Zagrebačka županija najveći dio prihoda ima od trgovine i to 40%, potom od industrije 30%, a slijede prihodi od financijskih usluga, obrtništva i turizma. Unatoč tome, poljoprivredna djelatnost u Županiji je izuzetno važna, što potvrđuje podatak da ima 56,3% poljoprivrednih površina, a 34,5% površina je pod šumom. Prema podacima Županijskog zavoda za prostorno uređenje i zaštitu okoliša Zagrebačke županije (RH-ZGŽ, 2006), ova županija je prva u Hrvatskoj po proizvodnji jabuka (22%), grožđa (16%), vina (19%), po uzgoju i površinama povrća (9%), po proizvodnji jaja (12% proizvodnje Hrvatske).

Na području Zagrebačke županije ukupno je 84.874 ha zasijanih površina, pri čemu 55.871 ha otpada na žitarice. Ukupno, pak, s oranicama i vrtovima poljoprivredno područje zauzima 88.791 ha. Najzastupljenije voćne vrste su jabuka i šljiva. Prema broju goveda (49.227), svinja (130.738), peradi (917.354), Zagrebačka županija svrstava se među županije sa značajnijim stočnim fondom u Hrvatskoj. Prosječna proizvodnja mlijeka po kravi iznosi 2.725 litara godišnje.⁹

Specifičnosti Zagrebačke županije u turizmu i agroturizmu

Zagrebačka županija se ne može pohvaliti da raspolaže s velikim smještajnim kapacitetom: 14 hotela i motela, te 25 ostalih smještajnih objekata.¹⁰ U smještajne kapacitete većinom ubrajamo vlasništvo malih poduzetnika kao što su: moteli, pansioni, prenoćišta, gospodarstva, lovačke kuće, kleti i kampovi. Smještajna ponuda je najveća u području oko Ivanić Grada, Jastrebarskog i Samobora i čini 78% od ukupne ponude. Potražnja, odnosno zahtjevi tržišta su nešto veći, posebice kad su u pitanju gospodarstva koja se bave seoskim turizmom.

Ugostiteljska ponuda je znatno veća od smještajne, a općenito je turistička ponuda prilično bogata u odnosu na ostale kontinentalne krajeve Hrvatske: raznolika je ponuda vina, odnosno vinskih cesta (Zelinska, Plešivicka i

⁹ Izvor: <http://hgk.biznet.hr/hgk/tekst.php?a=b&page=tekst&id=780>

¹⁰ Izvor: <http://hgk.biznet.hr/hgk/tekst.php?a=b&page=tekst&id=915>

Svetojanska-slavetička). Uz bogatu kulturno-povijesnu baštinu, velika je i ponuda događanja: Vincekovo u Vrbovcu, Sv. Ivanu Zelini, Dugom Selu i Jastrebarskom, Samoborski i Velikogorički fašnik, Turopoljsko Jurjevo, Dani Milke Trnine u Ivanić Gradu (u Vezišću), Samoborska salamijada, "Kaj su jeli naši stari" u Vrbovcu, Jaskanske vinske svečanosti..., a obogaćuje ih i ponuda sportsko-rekreacijskih aktivnosti, biciklističkih staza, lova i ribolova.

U okviru seoskog turizma i izletišta, osim smještaja, u Zagrebačkoj županiji postoji gastronomska ponuda, razgledavanje okolice balonom, vožnja kočijom, jahanje i škola jahanja, sportski tereni, posjeti vinskim podrumima i kušanje vina iz obiteljskih vinarija, razgledavanje zavičajnih etno-zbirki, demonstracija rada mlina i tkalačkog stana, hranjenje domaćih životinja, pecanje, lov. U Županiji je registrirano nekoliko gospodarstava koja se bave agrarnim turizmom: Seoski turizam Janković, Seoski turizam Kezele, Etno kuća Pod Okićem, Turističko seljačko gospodarstvo Šimanović, Seljačko gospodarstvo Podžumberak, Seoski turizam Medven, Seoski turizam Stara preša.

U posljednje vrijeme potražnja za odmorom na takvim imanjima sve je veća. Gosti u većini slučajeva odlaze na seoska imanja ponajprije iz gastronomskih razloga (uživanje u domaćim jelima i tradicijskim pićima), a rjeđe se javlja interes za razgledavanje imanja, domaćih životinja ili druge aktivnosti na gospodarstvima. Prema podacima iz Studije "Razvoj seoskog turizma u Zagrebačkoj županiji" (Glasnik ZGŽ, br. 9/2005), ponuđači najčešće ugošćuju grupe (60%), goste na proslavama (55%), poslovne goste (55%), obitelji s djecom (45%), slijede izleti vrtičke djece (40%), zatim školski izleti (35%), lovci i ribolovci (30%), te najmanje izletnika koji dolaze radi sporta (30%). Najveći broj gostiju dolazi u svibnju i lipnju, potom u rujnu i listopadu. Većinom su to dnevni i poludnevni posjeti, a rijetki su posjeti s noćenjem. Gosti su većinom iz Zagreba, ostalih dijelova Hrvatske te Njemačke i Italije. Najbolji marketing i način informiranja je usmena predaja i dojmovi gostiju (95,8%), prospekti (62,5%), internet stranice (45,8%).

Iako službeni podaci i procjene ekonomskog stanja u agroturizmu Zagrebačke županije ne postoje, neke zaključke pruža anketno ispitivanje provedeno 2004. godine na ukupno 26 ponuđača koji djeluju kao agroturistička imanja (Glasnik ZGŽ, 2005). Kod više od polovice anketiranih ponuđača (56%) u pružanju usluga zaposleni su samo članovi obitelji (u prosjeku 3,5 zaposlenih), a 44% ih zapošljava i ostale osobe (prosječno 2,3 djelatnika).

Prihod od agroturizma podrazumijeva prihod od ugostiteljskih usluga, usluga smještaja, usluga sportsko-rekreativnih aktivnosti, te prodaje vlastitih proizvoda na imanju. Prema rezultatima, 2004. godine ostvaren je prihod od 6,7 milijuna kuna.

Nije nevažno spomenuti kako je Zagrebačka županija jedna od rijetkih koja ima poseban program poticaja za razvoj agroturizma, točnije, turizma na seljačkim gospodarstvima. Osim što su 2005. godine usvojene smjernice razvoja seoskog turizma u županiji (Glasnik ZGŽ, 2005), aktivnosti razvijanja turističko-rekreativnih sadržaja sa seoskim turizmom u okviru obiteljskih gospodarstava uz oglednu proizvodnju 'zdrave hrane' (agroturizam) predviđene su i II. Izmjenama i dopunama Prostornog plana Zagrebačke županije iz 2007. godine.

Usporedba mogućnosti za razvitak agroturizma u Zagrebačkoj u odnosu na Istarsku županiju

Istarska se županija, za razliku od Zagrebačke, može pohvaliti velikim i raznolikim smještajnim kapacitetom: ruralne kuće za odmor, ruralni obiteljski hoteli, te sobe i apartmani u seoskim domaćinstvima. Tome pridonosi što je obalna Istra poznata turistička destinacija. Agroturizam kao oblik turističke ponude u Hrvatskoj je zapravo novost, a Istra u Hrvatskoj prednjači u ovakvom obliku ponude. Ponuda agroturizma u Istri vrlo je raznolika, a osim brojnih prirodnih i kulturnih ljepota i povijesnih znamenitosti, u ponudi se može naći boravak u tradicionalnim uređenim objektima, promatranje životinja, škole jahanja, sudjelovanje u seoskim radovima, pješačenje i biciklizam, te bavljenje ekstremnim sportovima. Tu je i raznolika gastronomska ponuda u kojoj se ističu vino, tartufi, pršut, maslinovo ulje i sir. Istarska županija prednjači, ne samo s prvim aktivnostima u pravcu razvoja agroturizma (još od 1996. godine), već i u promociji ove djelatnosti i edukaciji (objavljen priručnik o agroturizmu) i razvoju poticajnih kreditnih linija.

Tablica 4 Usporedba osnovnih društveno-ekonomskih pokazatelja Zagrebačke i Istarske županije

Table 4 Comparison of amin socio-economic indicators of the counties of Zageb and Istria

	Površina km ²	% poljoprivred. stanovništva	% poljopriv. kućanstava	% BDP-a od poljoprivrede, lova, šumarstva i ribarstva, 2004. g.	% kućanstava s dopunskim djelatnostima u turizmu	% dolazaka turista u odnosu na ukupan broj u RH, 2005. g.
Zagrebačka	3.058	6,7	40,6	11,0	0,0	0,3
Istarska	3.476	2,6	18,7	3,5	1,2	25,1

Izvor: DZS

Na temelju usporedbe osnovnih društveno-ekonomskih pokazatelja ove dvije županije, uočavamo znatno naglašeniju orijentaciju na poljoprivredu u Zagrebačkoj županiji, ali gotovo nepostojanje angažmana u dopunskim djelatnostima vezanima uz turizam. Naprotiv, morski turizam u Istru privlači znatno veći broj dolazaka turista, što se odražava i u većem udjelu kućanstava koja pružaju dopunske turističke usluge. Detaljniji uvid u rezultate postojećih analiza omogućuje usporedbu osnovnih zajedničkih i specifičnih obilježja ovih županija u razvitku agroturizma – Tablica 5.

Iz usporedne SWOT analize, lako se može zaključiti da je većina aktualnih prednosti i nedostataka, kao i mogućnosti i ograničenja za budući razvitak agroturizma zajednička objema županijama. Specifičnosti uglavnom proizlaze, ne toliko iz geografskih pozicija, koliko iz obilježja turističke potražnje. Na žalost (ili na sreću), očito je da klasični “morski” turizam rezultira preljevanjem interesa i u bliska ruralna područja, dok je okolica Zagreba još uvijek nedovoljno poznata turistima izvan samog grada Zagreba i ne privlači dovoljan broj posjetitelja koji to područje shvaćaju još uvijek samo kao tranzitno do konačnog odredišta.

R. Franić i L. Cunj: Društveno-gospodarski preduvjeti razvitka agroturizma
u Zagrebačkoj županiji

Tablica 5. Usporedba prednosti, nedostataka, mogućnosti i ograničenja u razvitku agroturizma

Table 5. Comparison of strengths, weaknesses, opportunities and threats in developing agrotourism

Prednosti (Strengths)		Nedostaci (Weaknesses)	
Zajedničke prednosti - povoljan geografski i prometni položaj regije - prirodna raznolikost i ekološki očuvani krajolici - kulturno-povijesna baština i autentična seoska arhitektura - jedinstvena gastronomska ponuda - vinske ceste		Zajednički nedostaci - stanovništvo starije životne dobi - nedovoljno razvijena infrastruktura - većina poljoprivrednih gospodarstava su mala i nekonkurentna	
Specifično za ZGŽ - blizina Grada Zagreba kao tržišta potražnje - strateška prometna pozicija i dobra povezanost - tradicija obrtništva, malog i srednjeg poduzetništva	Specifično za IŽ - mediteranska klima - more i bogat podvodni svijet - bogata ponuda svježih morskih plodova - velik broj inozemnih turista - duže iskustvo u agroturizmu i razvijenija marketinška komunikacija	Specifično za ZGŽ - nedostatak strategije i operacionalizacije zacrtanih strateških smjernica - slabo strukturirana i organizirana ponuda - nejasna institucijska podrška razvitku seoskog (i agro-) turizma - nepostojanje integrirane marketinške komunikacije	Specifično za IŽ - slabo razvijena infrastruktura - nedostatak poslovnih aktivnosti - nedostatak investicija i tržišta
Mogućnosti (Opportunities)		Ograničenja (Threats)	
Zajedničke mogućnosti - razvoj ruralnog (agro-) turizma povećava trendove u proizvodnji i prodaji, osobito ekološke hrane i autohtonih proizvoda - programi poticaja razvitku malog i srednjeg poduzetništva - državni, županijski i međunarodni programi potpore razvoju ruralnog prostora		Zajednička ograničenja - nedefinirana nacionalna strategija ruralnog razvitka i nedorečen zakonski okvir koji nedovoljno potiče regionalni razvitak - loša suradnja između lokalnih struktura, agencija i poljoprivrednih gospodarstava - potencijalno onečišćenje okoliša - niska isplativost projekata ukoliko se ne razvije atraktivan i konkurentan proizvod	
Specifično za ZGŽ - povećani tranzitni promet - potencijal cjelogodišnjeg poslovanja - neiskorišteni potencijal izletničko-rekreacijskog i ostalih oblika ruralnog turizma	Specifično za IŽ - gravitiranje regije većim hrvatskim, slovenskim i talijanskim gradovima - interes lokalnog stanovništva za razvoj ruralnog turizma - kontinuirana edukacija stanovništva	Specifično za ZGŽ - porast atraktivnosti konkurentskih destinacija – pogranični dijelovi Slovenije, Gorski kotar, Kvarner	Specifično za IŽ - masovni turizam

Izvor: sinteza autora temeljem analize sekundarnih izvora.

Agroturističko gospodarstvo "Janković" – rezultati intervjua

Kratkim intervjuom s osobom koja živi i zarađuje od agroturističke aktivnosti na svom gospodarstvu, nastojali smo potvrditi rezultate prijašnjih istraživanja, studija, zakonskih i strateških smjernica.

Obiteljsko *imanje Janković* nalazi se u selu Stara Marča nedaleko Ivanić Grada. Veličine je 10 hektara i smješteno uz sam rub šume Marče. Na imanju se nalaze ugostiteljski objekti uređeni u autohtonom stilu, kuća kapaciteta za 50 ljudi i dvije nadstrešnice ukupnog kapaciteta 90 sjedećih mjesta. Imanje je obogaćeno umjetnim, poribljenim jezerom na kojemu je slikoviti otočić, a u blizini se nalazi i rijeka Glogovnica. U obližnjoj šumi je i drvena brvnara okružena voćnjakom, livadom, lovačkom čekom i izvorom pitke vode. Obitelj Janković posjeduje krdo jelena lopatara koje se nalazi nedaleko od ugostiteljskih objekata i atraktivan su prizor za posjetitelje. Članovi obitelji Janković su rođeni Slavonci, ali su nakon dvadeset godina života i rada u Ivanić Gradu kao prosvjetni, sportski djelatnici i privatni poduzetnici pronašli, kako oni kažu, svoj "raj na zemlji". Bračni par Janković su visokoobrazovani, vlasnici i upravitelji imanja, a dohodak od agroturizma upotpunjuju dodatnom uslužnom djelatnošću (*fitness-centar*). Sin je student turizma, pomaže na gospodarstvu i očekuje se da će naslijediti posao. (U šali predstavljaju i psa Maxa, koji je "zaposlen" kao vodič do kućice u šumi).

Agroturistička ponuda na imanju temelji se na zanimljivoj kombinaciji gastronomske ponude, poslovnih sadržaja, zabavnih, sportsko-rekreacijskih i kulturnih sadržaja. U ponudi hrane su vrlo prilagodljivi: jezero redovito osigurava riblje specijalitete, ali, zbog nejasno definiranih pravila, u ponudi imaju – osim specijaliteta proizvedenih na samom imanju – i slavonske specijalitete, kao i specijalitete iz nekih drugih regija Hrvatske. Osim poslovnih ručkova, posvećuju se organiziranju sportskih i zabavnih aktivnosti za poslovne skupine. Za one koji vole prirodu i aktivan odmor, može se birati između šetnje šumom i okolicom, pećanja na jezeru i rijeci Glogovnici, gađanja lukom i strijelom. Ne nedostaje niti kulturnih sadržaja, a na imanju postoji mogućnost organiziranja izleta i razgledavanja kulturne baštine grada i općine.

Kako bismo dobili uvid u to kako zaista jedno takvo imanje posluje, koji su problemi s kojima se susreću, obavljen je kratki razgovor s gospodinom Jankovićem, upraviteljem imanja.

Na pitanje o motivima koji su ih potakli na bavljenje ovom djelatnošću, saznajemo da "premda je povećanje dohotka uglavnom osnovni motiv za bavljenje bilo kojom djelatnošću", naš domaćin kao važniji motiv ističe "želju za životom u prirodi", što potkrjepljuje činjenicu kako postoje i neki neekonomski razlozi bavljenja ovom djelatnošću, kao i njeno stimuliranje na regionalnoj i državnoj razini (Brščić, 2005). Naravno da spominje kao motiv i ostvarivanje dohotka, a "kada se radi posao koji se voli i u okruženju koje godi, to je zaista dobar motiv".

Zanimalo nas je jesu li iskoristili mjere državne i županijske potpore i vide li u budućnosti korist od toga? Domaćin nam potvrđuje kako je "bila i još uvijek postoji potpora županijskog ureda za gospodarstvo. Zadovoljavajuća je, iako sredstva nisu velika, ali su bespovratna i služe kao pomoć u organizaciji poslovanja." Donedavno je postojala i državna potpora za očuvanje baštine s kojom su također jako zadovoljni, kaže gospodin Janković, te ističe da su, s obzirom da Sisačko–moslavačka županija ne nudi ovakve potpore, potpore u Zagrebačkoj županiji zaista dobre. U budućnosti se nadaju još boljim potporama i kreditnim linijama za proširenje sadržaja.

Pitali smo gospodara Jankovića što ocjenjuje kao svoje adute u bavljenju agroturističkom djelatnošću? Kao prvi adut navodi blizinu Zagreba i jako dobru cestovnu povezanost, potom, razmjerno veliko imanje od 10 ha, potpuni prirodni okoliš daleko od ceste i urbanog naselja, uz sam rub šume, jer su mnoga imanja manja i lošije pozicionirana. Mnogi ljudi iz gradova odlaze na selo radi odmora i promjene i većini takvih ljudi više godi osamljenije imanje.

Što se tiče poteškoća u poslovanju, domaćin Janković govori kako prilikom otvaranja nije bilo nikakvih problema, jer je administrativna struktura županije bila u razvoju. U početku poslovanja bilo je nesnalaženja s propisima poslovanja, te posebno ističe sustav nabave. Problem su djelomično riješili time što su se registrirali kao obrt, jer je zakonska regulativa vrlo nedorečena u takvom obliku ugostiteljstva. Zbog ograničenja koja postavlja Pravilnik o ugostiteljskoj djelatnosti, praksa pokazuje da je vlasnicima jednostavnije registrirati imanje kao obrt, te na taj način olakšati nabavu.

Zamolili smo gospodina Jankovića da procijeni svoj uspjeh i izgled za budućnost. On ističe da su, s obzirom da je gospodarstvo još uvijek na početku poslovanja, još uvijek potrebna ulaganja, kreditne obveze, a postoje i želje. Za

sada su zadovoljni poslom, ali još uvijek ne i poslovnim uspjehom, premda se nadaju boljitku. U planu je proširenje posla, restoran, smještajni kapaciteti, popunjavanje ponude te suradnja s ostalima. Djelomična suradnja postoji i sada s imanjem u blizini, posebice zbog potrebe za dodatnim smještajnim kapacitetima.

ZAKLJUČAK

Hrvatska kao zemlja s rijetko očuvanim seoskim destinacijama, započinje obnovu starih zapuštenih imanja i njihovo pretvaranje u seoska izletišta, prenoćišta i male obiteljske hotele. Proširivanje poljoprivredne djelatnosti pružanjem dodatnih turističkih usluga postaje nužno, jer se tako bolje plasiraju proizvodi i povećava obiteljski dohodak. Kontinentalni dio Hrvatske ima posebne prednosti za razvoj agroturizma. U Zagrebačkoj županiji sve je više takvih inicijativa, zahvaljujući kreditima i poticajima za razvoj turizma na selu koje Županija daje zainteresiranima za razvoj ovih aktivnosti, osobito za obiteljska poljoprivredna gospodarstva. S jedne strane se na taj način čuva autohtona ruralna arhitektura i tradicija, a s druge strane se otvaraju nova radna mjesta i nudi odmor drugačiji od uobičajenog.

Turizam je jedan od najvažnijih ekonomskih sektora u Hrvatskoj, od kojega se očekuje značajan doprinos gospodarskom rastu. Rezultati SWOT analiza Zagrebačke i Istarske županije upućuju na brojne sličnosti i zajedničke mogućnosti, ali i neke specifičnosti u razvoju agroturističke aktivnosti: Istarska županija ima dobre predispozicije za razvoj ruralnog turizma, počevši od vrlo dobrog geografskog položaja, mediteranske klime, blizine Italije, do bogatog kulturnog naslijeđa. Kao i svaka pojedina regija, ima i svoju jedinstvenu gastronomsku ponudu posebno zanimljivu ljudima iz kontinentalnih krajeva, baš kao što je i gastronomska ponuda u Zagrebačkoj županiji primamljiva ljudima iz primorskih krajeva, Dalmacije i strancima. Upravo specifičnosti ovih županija jesu i čimbenici privlačnosti za turiste.

Zagrebačka županija ima vrlo dobar potencijal za razvoj seoskog turizma. Pogoduje joj, kao i Istarskoj, njezin geografski položaj, blizina Zagreba i dobra prometna povezanost. No nisu samo gastronomija, promet, blizina gradova i kulturno-povijesna baština prednosti za razvoj seoskog turizma. Bitne stavke su i razni programi i poticaji na županijskoj ali i državnoj razini koje ove dvije

županije imaju, iako se vlasnici imanja nadaju još kvalitetnijim programima. Iako je seoski turizam u Istarskoj županiji bolje reklamiran u turističkim agencijama i daleko prisutniji na internetskim stranicama, to ne mora biti i pokazatelj kvalitete usluge i bolje razvijenosti. Seoska imanja koja se bave agroturističkom djelatnošću u Zagrebačkoj županiji imaju prednost već samom blizinom Zagreba, koji iz dana u dan broji sve više stanovnika i sve više se razvija industrija, a samim time raste i broj ljudi koji žele makar tijekom vikenda pobjeći od gradske gužve. Za očekivati je da će se, nakon što se jasnije odrede strateške smjernice na državnoj razini, u sljedećih nekoliko godina agroturistička djelatnost proširiti i unaprijediti, jer za to postoje brojne mogućnosti. Ovakve optimističke pretpostavke potvrđujemo i razmišljanjima ljudi koji su izravno uključeni i najviše zainteresirani za razvoj agroturističke aktivnosti kojom bi mogli ostvariti zadovoljavajući obiteljski dohodak.

LITERATURA

- Brščić, Kristina** (2005). Marketinške pretpostavke uspješnosti subjekata agroturističkog gospodarstva u Istarskoj županiji. Doktorska disertacija. Ekonomski fakultet Sveučilišta "Josip Juraj Strossmayer" u Osijeku.
- Brščić, Kristina** (2006). The Impact of Agrotourism on Agricultural Production. *Journal of Central European Agriculture*, 7(3):559-563.
- Cunj, Lovorka** (2005). Društveno-gospodarski preduvjeti razvitka agroturizma u Zagrebačkoj županiji. Diplomski rad. Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 20. prosinca.
- Franić, Ramona; Grgić Zoran** (2002). Agroturizam na obiteljskom gospodarstvu u Hrvatskoj – pretpostavke i izgledi razvitka, Studij slučaja. *Agric. Conspec. Sci.* 67(3):131-141.
- Horwath Consulting** (2004): Strategija: Razvoj seoskog turizma u Zagrebačkoj županiji.
- Pilko, K.** (2006). Gospodarstvo Zagrebačke županije danas-sutra. Zagreb.

Šerović-Lončar, Svjetlana; Knaus, Kristina (2001). Rural Tourism in the Function of Croatian Tourist Product Enrichment. Mezinárodní konference "Region – služby cestovní ruch (Sociodynamické faktory rozvoj regionů)", Sborník přednášek, Ostrava, Czech Republic, 9-10.04., p. 145-149.

Republika Hrvatska, Zagrebačka županija (RH-ZGŽ) (2006). Izvješće o stanju u prostoru Zagrebačke županije za razdoblje 2004.-2006. godine. Dostupno na: <http://wa.zagrebacka-zupanija.hr/dokumenti/WCA/IZVJEŠĆE%202004-2006%20.pdf> (učitano 1.11.2007.)

Glasnik Zagrebačke županije br. 9, god. X, 7. travnja 2005. Dostupno na: <http://wa.zagrebacka-zupanija.hr/projekti/Glasnik009-2005.pdf>

Ostali izvori:

http://www.winpeace.net/agro_tourism.htm;

<http://www.uky.edu/Kaleidoscope/fall2003/summer/page2.htm>

<http://www.mycroatia.co.uk/glossary.htm>

<http://en.wikipedia.org/wiki/Agrotourism>

http://www.gtz.de/agrobiodiv/download/agrotourismus_engl.pdf

http://discoverypark.e-enterprise.purdue.edu/wps/portal/_s.155/4473

<http://www.ecotourdirectory.com/agrotourism.htm>

<http://www.mmtpr.hr/UserDocsImages/Strategija%20hrvatskog%20turizma%20-%20finalna%20verzija.pdf>

<http://hgk.biznet.hr/hgk/tekst.php?a=b&page=tekst&id=780>

<http://hgk.biznet.hr/hgk/tekst.php?a=b&page=tekst&id=915>

Adresa autora – Author's address: **Primljeno - Received:** 27.10.2007.

Ramona Franić, dr. sc.

Agronomski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Zavod za ekonomiku poljoprivrede i agrarnu sociologiju

Svetošimunska c. 25

10000 Zagreb

e-mail: ramonaf@agr.hr

Lovorka Cunj, dipl. inž.

Novo naselje 2

10310 Ivanić Grad

e-mail: lovorkacunj@yahoo.com